

«Отож, прокидаймося, відкриваємо очі Духа, бо тільки ними зможемо побачити Месію, який іде, щоб допомогти здобути волю, освятити землю України, врятувати душі наші» [1, с. 9]

Список використаних джерел

1. Сковорода Г. Пізнай в собі людину. Львів : Світ, 1995. 527 с.

UDC 37(091)(477)-51Сковорода

B. G. CHYZHEVSKYI
ORCID ID 0000-0002-7878-1180
Candidate of Pedagogical Sciences,
Leading researcher of the Department
of Economics and General Secondary Education Management
of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv
Honored Education Worker of Ukraine
chyzhevskiyi.bg@gmail.com

**SCIENTIFIC HERITAGE OF H.S. SKOVORODA AS AN INEXHAUSTIBLE
SOURCE OF PHILOSOPHY OF EDUCATION AND PHILOSOPHY OF
ADMINISTRATION
OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS
(formulation of the problem)**

Abstract: The philosophy of the brilliant thinker H.S. Skovoroda has been defined as an inexhaustible source of philosophy of education and philosophy of management of general secondary education institutions.

Keywords: Skovoroda, philosophy, philosophy of education, philosophy of management.

УДК 37(091)(450)-51Монтессорі:[002.1(477):001.891.3]

Н. О. ЯКОБЧУК
ORCID ID: 0000-0003-2679-2643
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського
e-mail: n_yakobchuk@ukr.net

**ОСОБИСТІТЬ ТА ТВОРЧА СПАДЩИНА МАРІЇ МОНТЕССОРІ
У ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ
(ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ)**

Постать та творча спадщина італійського педагога М. Монтессорі стали відомими на території України наприкінці XIX ст. Її ідеї та методика були предметом жвавих дискусій української інтелігенції. На початку XX ст. на шпальтах часописів «Дошкільне виховання», «Учительське слово» з'явилися перші статті, присвячені осмисленню Монтесорі-освіти. Одними і з перших до дослідження

біографії та педагогічної системи ученої звернулися Н. Лубенець та С. Русова, які визнавали її ефективність, але вважали, що «не треба тільки доходити в здійсненні цього принципу до краю» [4 с. 173–174]. Вони активно використовували Монтесорі-методи в роботі, адаптувавши до національної системи дошкільного виховання.

До середини 1920-х років педагогічні погляди М. Монтесорі та студіювання її методики залишалися актуальними в Україні, однак з утвердженням радянського тоталітарного режиму та пропагування колективістських підходів до навчання і виховання творча спадщина італійського педагога опинилася поза фокусом уваги українських науковців. В українську педагогічну думку ідеї М. Монтесорі повернулися у період десталінізації, але розглядалися упереджено як критика «буржуазної науки». Упродовж 1960-х – 1980-х років наукові дослідження Монтесорі-системи в Україні не здійснювалися, а у навчальній літературі діяльність педагога характеризували дуже стримано. Зокрема, у підручнику «Історія педагогіки» (1973 р.) М. Монтесорі репрезентовано як «представника теорії вільного виховання», а біографічні відомості та основні положення її педагогічної концепції викладено сухо та тезово. Монтесорі-педагогіку трактували як «обмежену індивідуалістичну», через намагання «поєднати фізичний і психологічний розвиток дитини з містикією, релігією» та ігнорування «справжнього виховання дітей з їх іграми, живим словом, розвагами, почуттям дружби». Лише у 1990 році в Україні оприлюднено осучаснений переклад праці М. Монтесорі «Метод наукової педагогіки застосовуваний до виховання в «будинках дитини»», а в коментарях позитивно оцінено вимоги педагога до індивідуального виховання дітей [5, с. 89–90].

У 1990-х роках українські науковці відновили дослідження в галузі Монтесорі-педагогіки, хоча практика впровадження педагогічних ідей випереджала їх теоретично-методологічне осмислення. У 1992 році у м. Києві відкрито «Школу Монтесорі від 3 до 7», а упродовж 1992–2000 років тривала реалізація проекту «Відродження гуманістичної педагогіки М. Монтесорі в Україні», у рамках якого функціонувала пілотна школа-лабораторія та формували мережу приватних дошкільних установ та шкіл. У 1996 році створено Асоціацію Монтесорі-вчителів України. Результатом практичних досліджень стало творення української моделі Монтесорі-освіти, що поєднала риси Монтесорі-педагогіки та національної етнокультури. Водночас, активізувалися наукові студії Монтесорі-педагогіки, свідченням чого є праці Л. Глазунової, С. Гуз, В. Даниленко, І. Дичківської, Д. Ніколенко, К. Стрюк. Автори публікацій аналізують життєвий шлях, творчу спадщину, ключові ідеї та світовий досвід впровадження концепції італійського педагога. У 1993 році опубліковано комплексне дослідження її доробку «Метод наукової педагогіки Марії Монтесорі» (автори З. Борисова, Р. Семарнікова), у якому визначено основні теоретичні положення, дидактичний інструментарій, підходи до підготовки учителів Монтесорі-системи. У 1996 році з'явилося перше дисертаційне дослідження, присвячене проблемі індивідуального виховання дітей у педагогічній спадщині М. Монтесорі (автор І. Дичківська) [1].

У XXI ст. джерельну базу дослідження діяльності та творчого доробку педагога представлено різновекторним масивом публікацій з широким тематичним діапазоном: статті у періодичних виданнях, навчальні посібники, узагальнюючі комплексні праці з історії педагогіки, дисертації. Їх автори М. Чепіль, Т. Поніманська, О. Квас, Б. Жебровський, А. Ільченко, В. Бондар ґрунтовно

проаналізували різноманітні складники Монтессорі-педагогіки, пов'язані із вихованням та соціалізацією особистості – лідера, креативно налаштованого інтелектуала, здатного приймати відповідальні рішення. Актуальними проблемами у згаданих працях є творення освітнього середовища Монтессорі-школи та застосування методів М. Монтессорі у сфері корекційної педагогіки й інклюзії.

В останнє десятиліття популярним напрямом наукових студій є історіографічні дослідження, що узагальнюють інформацію щодо оцінок ідей та методики М. Монтессорі в українській педагогічній думці упродовж XIX – XXI століть. Так, В. Кушнір проаналізувала впровадження системи італійського педагога на українських землях на початку XX ст., розкривши зміст праць перших українських дослідників її творчої спадщини С. Русової та Н. Лубенець [3, с. 82–84]. Автори монографії «Зарубіжна реформаторська педагогіка в оцінках українських науковців другої половини XX – початку XXI ст.» Ю. Чопик та І. Стражнікова дослідили наукове осмислення Монтессорі-педагогіки в українській науковій та навчально-методичній літературі, визначивши характер, динаміку та етапність розвитку вітчизняного монтессоріанства [5]. У 2013 році з'явилося дисертаційне дослідження О. Сторонської «Педагогічна спадщина М. Монтессорі у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених».

Провідний напрям наукових студій творчої спадщини М. Монтессорі в Україні на сучасному етапі – теоретичні та практичні аспекти упровадження її методики у національну систему початкової освіти та дошкільного виховання. Праці І. Дичківської, Н. Дудник, О. Свйонтик, С. Лозинської, М. Васильківа містять відомості про шляхи формування предметно-просторового середовища дошкільних закладів за технологіями М. Монтессорі [2]. У статтях П. Міленіної досліджено технологію сенсорного розвитку дітей дошкільного віку як підґрунтя Монтессорі-педагогіки. Також актуальна тема сучасних студій – роль ідей італійського педагога у системі підготовки працівників навчальних закладів в умовах реформування національної системи освіти. Okремо варто виділити праці, присвячені науковому обґрунтуванню доцільності застосування технологій та методів М. Монтессорі для організації інклюзивного навчання в освітніх закладах та реабілітаційних центрах України. Це дисертаційне дослідження М. Родненок, публікації А. Ільченко, у яких презентовано потенціал Монтессорі-педагогіки та Монтессорі-терепії для корекції пізнавальної діяльності та індивідуального розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Наразі залишається відкритим питання упорядкування комплексних біобібліографічних показників, присвячених постаті М. Монтессорі. В Україні поки опубліковано лише два таких видання: «Промінь світла Марії Монтессорі» (2015 р.) і «Марія Монтессорі (1870–1952): біобібліографічний показник» (2016 рр.). Також у перспективі доцільно здійснити переклади її наукових праць українською мовою, з метою залучення їх до наукового обігу в повному обсязі. Адже в Україні єдиним україномовним перевиданням доробку М. Монтессорі досі залишається переклад праці «Метод наукової педагогіки та практика його в “Домах для дитини”», здійснений В. Щербаченком у 1921 році.

Отже, в науковому просторі України сформовано об'ємну джерельну базу дослідження постаті та творчої спадщини видатного італійського педагога в контексті творення альтернативної моделі національної освіти та виховання.

Натомість, внаслідок відсутності комплексних студій біографії М. Монтессорі, біобібліографічних показників та україномовних перекладів її творчого доробку досі постать цієї видатної людини є маловідомою широкому загалу українців та відкриває перспективи подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Дичківська І. М. Індивідуальне виховання дітей дошкільного віку в педагогічній спадщині М. Монтессорі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 1996. 24 с.
2. Дудник Н., Свйонтік О. The use of pedagogical system of Maria Montessori in Ukrainian ducation. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»* : зб. наук. пр. Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. Дрогобич, 2019. Вип. 9. С. 88–99. URL: <http://pedagogy.dspu.in.ua/index.php/pedagogy/article/view/134/117> (дата звернення: 12.05.2023).
3. Кушнір В. Розвиток ідей Марії Монтессорі у вітчизняній педагогічній думці на початку ХХ ст. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. Хмельницький, 2017. Вип. 22. С. 81–85. URL: <http://ojs.kgpa.km.ua/index.php/peddiscourse/article/view/22/11> (дата звернення: 12.05.2023).
4. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 447 с.
5. Чопик Ю., Стражнікова І. Зарубіжна реформаторська педагогіка в оцінках українських науковців другої половини ХХ – початку ХХІ століття : монографія / Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. 263 с.

UDC 37(091)(450)-51Монтессорі:[002.1(477):001.891.3]

N. O. YAKOBCHUK

ORCID ID: 0000-0003-2679-2643

Candidate of Historical Sciences (Phd. D. in History) Senior Researcher

Department of Pedagogical Source Study and Biographistic

V. O. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine

e-mail: n_yakobchuk@ukr.net

PERSONALITY AND CREATIVE HERITAGE OF MARIA MONTESSORI IN THE RESEARCH OF UKRAINIAN SCIENTISTS (HISTORIOGRAPHICAL ASPECT)

Abstract. The complex of scientific works of the Ukrainian scientists about the figure and creative heritage of the Italian teacher M. Montessori has been analyzed in article. The content, thematic range and informational potential of research have been determined.

Keywords: M. Montessori, pedagogy, scientific works, personality, historiography.

УДК 37.091.313:5](477)

В. С. ЯЦЕНКО

ORCID ID: 0000-0002-7948-2983

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник відділу навчання географії та економіки,

Інститут педагогіки НАПН України,

м. Київ, Україна

e-mail: iatsenko_v@ukr.net